

#3 Kako so bile gledane mestne čeče?

Na dikle so v teku cielega 20. stouletja gledal vičkrat drugač. Na začetku so jim bili naspruotni, potle so bili skeptični, buj pozno so jih buj milo sparjemali, saj so lepuo viedeli, de kar so zaslužile je pomagalo preživieti družini doma. Po adni strani so sparjemali njih ekonomsko muoč, po drugi pa so jih imieli za špotljivke an tudi Cierku je mislila, de niso moralne.

Cierku an italijanske oblasti so bile njih narvenč sovražnik. Saj so bile dikle žene v miestu same, imiele so svojo plačo, so kadile, kiek popile, plesale z vič ku adnim možam, nieso hodile h maši vsako nediejo an so bile previč trudne za moliti al pa za pisati damu vsako vičer. Zatuo jih je družba vičkrat an za vič ražonu tijela kontrolirati an jim postaviti meje. V socialnem patirhalnem an cerkvenem sistemu, kjer je bila žena postavljena nimar zad za možam an je bila zadnja v družini, so bile dikle, ki so šle v emigranstvo, so dielale an bile ekonomsko avtonomne (čepru le malo) so bile naobarne. Naobarne za muoč Cierkve, za tradicionalno katoliško družino an tudi za nov družinski model, ki ga je začela šerit fašistična oblast.

Deleč od družine an ambienta, kjer so zrasle, so dikle sparjemale nove navade an še narpriet so parške v kontakt z buj moderno mentaliteto, an tuole je strašlo tiste, ki so jih tijel parkljenjene na domače ognjišče. Odparu se jim je nuov sviet, so brale, so bile informirane an so viedele, kaj se gaja po svietu, so postajale zaviedne an so zastopile, kakuo se obrača sviet tudi v politiki. S cajtam nimar vič mladih žen je šlo za diklo ne samuo za potriebo, pač pa tudi za svojo emancipacijo, kar je bilo utopija le do kakega lieta nazaj. Takuo je ratu strah Cierkve an fašističnega sistema realen.

V Nediških dolinah reči so šle drugač. Bil je ja strah, de zgubijo svojo sloviensko identiteto an de se zaradi njih odhajanja spraznuvajo vasi. Očitali so jim, de zgubjajo čut povezave z njih duomom an tud željo ratat matere. Pa mimo tega, počasi so se tudi slovienske organizacije pomerile an so sparjemale, de je bila ženska emigracija potriebna, saj dikle “so ena najvažnejših plasti našega naroda. Če gre njim slabo, če so one slabe, smo vsi mi slabi. Zato pomagajmo našim diklam, ker s tem pomagamo tudi vsem nam” (Matajur, 1951).

Nova skarb v Nediških dolinah je bila takrat politika asimilacije. V tistih lietih so gaspudinje poniževalno klicale dikle “ščave”, “slave” an so jih tretirale ku serve samuo zatuo ker so bile Slovenke. Kajšna dikla je poviedala, de nie gaspudinja jo ni nikdar klicala po imenu, pa samuo “serva”. “San viedla, de muoran vse potarpiet an so mi pravli: drugih vrata tiho tečejo an mocnuo tepejo! Za reč, de muoraš počaso zapriet vrata, lepuo runat, an vsedno jih boš ušafala”. Vsi v miestu so dikle imiel za manj vriedne, niso imieli obedne spoštovanja do njih, ker so prihajale iz rievnih an še po varhu slovienskih družin, zatuo so bile puno krat emarginirane. Tako

obnašanje pa je imielo njega pozitivno stran: beneška družba se je stisnila okuole njih an beneški časopisi so jih odkrito branili, so jih podperjali an bili solidarni z njih tarplienjem, ker so bile parsiljene iti od duoma v hiše an miesta, kjer so jih pogosto žmagali an kazali v narbuj čarni luči.

V miestu so puno uživale v nediejo popudan do večera, ko se bile fraj. Tenčas so se srečavale med sabo, so se sprehajale po miestnih ciestah, so zahajale v cerkvene društva, šle v kak muzej, teater ali činema, so hodile obiskati žlahto al pa plesati s parjatelj takuo ki doma ne bi mogli. Družile so se s puobi, ki so bili iz domačih krajev, so jih poznale an med sabo so se imieli dobro. "Parvo volto, ki san šla v činema, san šla v Firenze. San murla dvakrat videt film za de san ga zastopila kepuo, zak je šlo masa hitro okuole". Ker dikle niso imiele zadost soudu al cajta za se varniti damu na ferje, se je zgodilo, de je šlo mimo kako lieto priet, ko so se varnile v družino. Takuo so se parvadle življenju an navadam v miestu an jim je bilo buj všeč ko domače življenje. Zatuo čeglih so bile slavo plačane, so imiele puno diela, so bile ponižane an so imiele le kako ur fraj, so se dikle v miestu imiele lepue.

Ko so pa po drugi vojski začele hoditi v juške daržave se je vse obarnilo. V Evropi so bile buj štiete an lieuš plačane, imiele vič ur fraj an tudi v hišah gospodarju so se imiele buojš. More bit so se paršparale tudi kako ponižanje. Dielo je bilo glih takuo težkuo, pa dielati za družino an v miestu, kjer te spoštuvajo, je bilo bujoš. Puno od njih so se an oženile an si ustvarile družino an so takuo le paršle do svoje hiše. Niso imiele tiste bogatije, ki so jo videle v hišah, kjer so služile, pa vseglih je bilo buojš, ko se varnit damu.

Marija Miorelli in Dora Ciccone sta poskrbeli za urejanje besedila.

Iole Namor je besedila prevedla v narečje, Aljaž Škrlep pa je poskrbel za snemanje in montaža epizod, ki jim lahko prisluhnete tukaj: iskbenecija.eu/dikle-zgodovina-spominov/.

Besedila, ki so jih za nas prebrala Katja Canalaz, Cecilia Blasutig, Stefania Rucli in Sara Simonig, so nastala v sklopu raziskave, ki jo je za svojo diplomsko nalogo, posvečno diklam, opravila Marija Miorelli.

DIKLE Zgodovina spominov | Dalla memoria alla storia je projekt Inštituta za slovensko kulturo, pri katerem so sodelovali: Večstopenjska Šola Pavel Petričič, Center za kulturne raziskave, Zavod za slovensko izobraževanje, Kulturno Društvo Ivan Trinko, Študijski center Nediža, Robida, Slovenci po Svetu, Kobilja glava in Občina Sovodnje.

Projekt je nastal s podporo Urada Vlade republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu in Avtonomne dežele Furlanije Julijske krajine (3. odst. 22. člena DZ 26/2007).